

Preventie en Zorg
Wassenaarseweg 56
Postbus 2215
2301 CE Leiden

www.tno.nl

T +31 71 518 18 18
F +31 71 518 19 01
info-zorg@tno.nl

TNO-rapport

KvL/GB 2010.041

Opleidingen Gezondheidsbevordering en Preventie: Een inventarisatie en analyse van het actuele aanbod

Datum December 2010 (herziene uitgave)

Auteur(s) R. de Jong
S. Rengelink
J. Keijsers
Th. Paulussen

Opdrachtgever RIVM / CGL

Projectnummer 031.20494

Aantal pagina's 43 (incl. bijlagen)
Aantal bijlagen 2

Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor onderzoeksopdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen de partijen gesloten overeenkomst.

Het ter inzage geven van het TNO-rapport aan direct belanghebbenden is toegestaan.

Samenvatting

Aanleiding, doel en werkwijze

In opdracht van het RIVM/Centrum Gezond Leven (CGL) heeft TNO Kwaliteit van Leven een inventarisatie en analyse uitgevoerd van het actuele aanbod van opleiding en training op het terrein van gezondheidsbevordering en preventie (GB/P).

De doelstelling van de opdracht is:

1. Een overzicht opstellen van het initiële en post-initiële aanbod voor opleiding en training GB/P.
2. Analyse van het aanbod in het licht van de ontwikkelingen in het werkveld GB/P.
3. Op basis van de verzamelde en geanalyseerde informatie aanbevelingen te formuleren voor de versterking van de competenties van GB/P-professionals.

Geraadpleegd zijn de websites en studiehandleidingen van universiteiten en hogescholen en andere (opleidings)instellingen in het werkveld, die opleiding en training verzorgen op het terrein van GB/P. Bij de inventarisatie zijn opleidingen geïnccludeerd die scholen in GB/P en daarmee een bijdrage leveren aan de vorming van de professional GB/P. Dat is een specialistische functie in het werkveld, waarbij rol en aanduiding kunnen verschillen, variërend van (beleids)adviseur gezondheidsbevordering, consultant gezondheidsbevordering, preventiewerker (vooral in de geestelijke gezondheidszorg) tot leefstijladviseur.

Bij de analyse van het opleidingsaanbod is gebruik gemaakt van opvattingen en signaleringen over de veranderende rol, positie en context van de GB/P-professionals van de Nederlandse Vereniging voor Preventie en Gezondheidsbevordering (NVPG) en het RIVM/CGL.

Resultaten

Inventarisatie opleidingsaanbod

Na bestudering van de opleidingsprogramma's GB/P is een onderscheid gemaakt in vakinhoudelijke kennis en algemene beroepsvaardigheden.

Vakinhoudelijke kennis

Vakinhoudelijke kennis betreft *de kennisdomeinen*: volksgezondheids(problemen), beleid en organisatie GB/P, determinanten van gezondheid(sgedrag), strategieën en methoden GB/P, interventie-ontwikkeling GB/P, evaluatie interventies en implementatie programma's GB/P. Deze kennisdomeinen zijn in lijn met de gangbare opzet en werkwijze van planningsmodellen zoals het Precede-Proceed model en Intervention Mapping.

Algemene beroepsvaardigheden

Deze betreffen *de vaardigheidsdomeinen*: communicatievaardigheden (mondeling, schriftelijk), samenwerkingsvaardigheden, adviesvaardigheden, projectmanagement, veranderkundige vaardigheden, onderhandelen en conflictbeheersing en pleitbezorging. Dit zijn (basis)vaardigheden die worden aangeleerd in relatie tot de werkpraktijk van GB/P.

Initiële opleidingen

Twaalf hogescholen en zeven universiteiten voorzien in een opleiding GB/P, zij het lang niet altijd onder de term GB/P.

HBO-opleidingen

Er is geen algemene beroepsopleiding op het terrein van GB/P. Wel zijn er minors en een enkele major op het gebied van GB/P binnen de studierichtingen Sport & Beweging en Voeding & Gezondheid. Deze opleidingen zijn daarmee aan te duiden als thema-specifiek. Deze minors en major leiden op tot professionals die zowel op het terrein van (beleids)ondersteuning- en advisering als voor het professioneel ontwikkelen, organiseren en uitvoeren van interventies/programma's werkzaam kunnen zijn in settings als scholen, bedrijven en instellingen, sportorganisaties, sportservice-organisaties, gezondheidszorg en overheden. Tussen enkele hogescholen is overleg gaande over een profiel Leefstijlconsulent c.q. Gezondheidsbevorderaar.

Alle kennisdomeinen en vaardigheidsdomeinen zijn in meer of mindere mate in de opleidingsprogramma's vertegenwoordigd. Hierbij geldt dat de kennisdomeinen zich richten op de thema's bewegen en gezondheid en voeding en gezondheid. De algemene beroepsvaardigheden betreffen basisvaardigheden die aangeleerd worden in relatie tot de werkpraktijk.

Universitaire opleidingen

GB/P is onder verschillende termen een specialisatie van de studierichtingen Gezondheidswetenschappen en Bewegingswetenschappen en soms ook van de studie Voedingwetenschappen. Bij Gezondheidswetenschappen betreft het een brede, multidisciplinaire opleiding. De universiteiten van Maastricht en Wageningen besteden daarbij aandacht aan enkele relevante actuele ontwikkelingen in het werkveld (integraal werken en de community benadering). Bij Bewegingswetenschappen en Voedingwetenschappen gaat het vooral om bewegen en voeding in relatie tot gezondheid en is daarmee thema-specifiek.

De nadruk ligt bij alle universitaire opleidingen op het opleiden van wetenschappelijk geschoolde professionals. Alle kennisdomeinen en vaardigheidsdomeinen zijn daaraan gerelateerd en in meer of mindere mate in de opleidingen vertegenwoordigd. Bij Bewegingswetenschappen en Voedingwetenschappen wordt dat thema-specifiek ingevuld. Het accent ligt in deze opleidingen op de relatie bewegen en gezondheid, respectievelijk voeding en gezondheid. Algemene beroepsvaardigheden worden aangeleerd in relatie tot de werkpraktijk en betreffen basisvaardigheden.

Post-initiële opleidingen

Enkele hogescholen hebben een post-HBO aanbod, gerelateerd aan het thema bewegen (bevorderen actieve leefstijl). Enkele universiteiten en de NSPOH bieden post-initiële masters aan over Public Health, die openstaan voor professionals uit het werkveld van GB/P. Thema-instellingen (Stivoro, St. Consument en Veiligheid e.a.) alsmede het NIGZ bieden scholing en training aan professionals in de (publieke) gezondheidszorg, onderwijs en werksettings in het kader van de ondersteuning en implementatie van thema-specifieke en doelgroepspecifieke programma's en interventies. Met name de NSPOH als ook het NIGZ richten zich in hun aanbod op het verdiepen en versterken van algemene beroepsvaardigheden van professionals GB/P en besteden daarnaast aandacht aan ontwikkelingen in het beleid, de organisatie en de uitvoering van GB/P.

Resultaten analyse

De huidige initiële opleiding van universiteiten en hogescholen is erop gericht gezondheidsbevorderaars vakinhoudelijk en vakmethodisch goed toe te rusten, gebaseerd op de geïdentificeerde kennis- en vaardigheidsdomeinen. Ambachtelijke, methodische vakkennis is vanzelfsprekend een basis voor een effectieve uitoefening van de functie. Echter, het actuele initiële opleidingsaanbod sluit (nog) te weinig aan bij de veranderende rol, positie en context van GB/P-professionals, zoals samengevat en

verwoord door de NVPG en de inzichten die een uitgevoerde verkenning door het RIVM/CGL opleveren. De veranderende rol, positie en context van GB/P wordt door de NVPG met de volgende opgaven voor professionals samengevat:

- het betrekken van meerdere lokale partners;
- het versterken van integraal gezondheidsbeleid;
- het verbinden van preventie en curatie;
- het aansturen van verander/implementatieprocessen;
- het opereren in een politiek-bestuurlijk krachtenveld;
- het zakelijk opereren;
- het realiseren van structurele verankering en
- het adviseren op het brede terrein van de public health.

Het RIVM/CGL pleit voor versterking van competenties inzake:

- het kunnen hanteren van de planmatige GB/P (onderzoek, beleidadvisering/bepaling; procesbegeleiding integrale aanpak en realisatie van interventies en maatregelen);
- in staat zijn samenwerkingsverbanden aan te gaan en vanuit deze samenwerkingsverbanden gezondheidswinst te realiseren;
- (erkende) interventies effectief kunnen inzetten, d.w.z. in de juiste context, op het juiste moment, in de juiste samenhang en met oog voor evaluatie;
- lokale invulling kunnen geven aan landelijke leefstijlprogramma's;
- kennis hebben en gebruik maken van kwaliteitsinstrumenten (o.a. Refka; Preffi);
- kunnen inspelen op verandering in wetgeving, politieke context, landelijke en lokale initiatieven.

In het post-initiële opleidingsaanbod zijn het vooral de NSPOH en het NIGZ die hun aanbod zoveel mogelijk proberen af te leiden uit de veranderende context en inherente veranderende functie-uitoefening van GB/P-professionals. Echter, ook voor deze scholing geldt dat deze verbetering behoeft om nog meer de aansluiting te vinden bij ontwikkelingen in het werkveld.

Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

- Er is geen hogere beroepsopleiding GB/P, wel zijn er minors/major over GB/P binnen de studierichtingen Sport & Beweging, Voeding & Gezondheid en Toegepaste Psychologie.
- Bij enkele universiteiten zijn er specialisaties GB/P.
- De initiële opleidingen richten zich hoofdzakelijk op vakinhoudelijke en vakmethodische kennis, waarbij tevens basisvaardigheden op het terrein van o.a. communicatie, projectmanagement, veranderkunde en samenwerking worden aangeleerd. Wat betreft de kennisdomeinen sluiten de opleidingen grotendeels aan bij het NVPG-beroepsprofiel voor gezondheidsbevorderaars en preventiewerkers dat dateert uit 1999.
- In het post-initiële opleidingsaanbod richten enkele instituten zich op het versterken van algemene beroepsvaardigheden. Thema-instellingen ondersteunen en scholen professionals in diverse settings in de toepassing van interventies en programma's.
- Het actuele opleidingsaanbod sluit niet goed aan bij het geheel aan ontwikkelingen en uitdagingen in het werkveld. De huidige typerende dynamiek voor de specialisten GB/P is het ontwikkelen en verankeren van integraal gezondheidsbeleid, samenwerken en ketenpreventie, wijkgericht werken, en het verbinden van preventie en zorg. Dit vergt afstemming en samenwerking tussen de verschillende betrokken spelers en organisaties.

- De specialist GB/P wordt steeds meer een (lokale) adviseur, die adviseert over lokaal beleid, die samenwerkt en samenwerking met andere instelling coördineert voor de organisatie en uitvoering van lokaal gezondheidsbeleid en die adviseert over onderbouwde gezondheidsprogramma's.
- Genoemde veranderingen in rol, positie en context hebben implicaties voor het beroepsprofiel van de NVPG, voor het personeelsontwikkelingsbeleid van instellingen op het terrein van GB/P als ook voor de opleidingsinstellingen.

Aanbevelingen

- Het onderhavige overzicht van opleidingen en trainingen GB/P dient te worden besproken met de opleidingsinstellingen GB/P en opgenomen en periodiek geactualiseerd te worden in het digitale Loketgezondleven.nl van het RIVM/CGL. (Toekomstige) professionals kunnen zich aan de hand hiervan oriënteren op het actuele opleidingsaanbod op het terrein van GB/P.
- Het RIVM/CGL neemt het initiatief om met de NVPG en in samenwerking met de branche-organisaties GGD Nederland, GGZ Nederland en Actiz te werken aan de gewenste vernieuwing van het beroepsprofiel GB/P. Het profiel dient meer in lijn te worden gebracht met de veranderingen in rol, positie en context van de specialisten GB/P en aan te sluiten bij de functiedifferentiatie die zich daarbij in de dagelijkse praktijk voordoet. Dat is van belang voor het formuleren, sturen en borgen van het (personeels)beleid en de kwaliteitseisen voor GB/P.
- Het is wenselijk dat het RIVM/CGL in samenwerking met de branche-organisaties onderzoek entameert naar actuele functie- en taak beschrijvingen GB/P bij de aangesloten instellingen. Dergelijk onderzoek geeft inzicht in de competenties die in de praktijk van professionals worden gevraagd. Daarmee wordt belangrijke en noodzakelijke informatie geleverd voor een vernieuwing van het NVPG beroepsprofiel. Daarnaast biedt dergelijk onderzoek naar functie- en taakomschrijvingen informatie over gewenste toekomstige opleiding en training GB/P.
- Het RIVM/CGL dient het initiatief te nemen om in samenwerking met de opleidingsinstellingen de afstemming te bevorderen tussen opleiding en training enerzijds, en de beschreven ontwikkelingen in rol, positie en context van de specialisten GB/P anderzijds. Op die manier kan naar de toekomst toe worden voorzien in een uitgebalanceerd aanbod gericht op de benodigde mix van kennisdomeinen en vaardigheidsdomeinen voor GB/P.
- Binnen de initiële opleidingen is meer aandacht gewenst voor competenties als beleidsadvisering, strategisch handelen in een politiek-bestuurlijke context, regie en coördinatie in GB/P en het adviseren over onderbouwde interventies. Het RIVM/CGL dient dit voor professionals GB/P te stimuleren en te faciliteren in lijn met het nieuwe nog te ontwikkelen profiel van de NVPG.
- Te overwegen valt een hogere beroepsopleiding GB/P te entameren, gericht op brede, generieke competenties, in lijn met de implicaties van de ontwikkelingen in de rol, positie en context van de GB/P-professional.
- Ten slotte is het wenselijk dat het RIVM/CGL netwerkbijeenkomsten faciliteert met professionals GB/P, als ondersteunende vorm van leren en bedoeld om de kwaliteit van de huidige functie-uitoefening in het licht van de veranderende rol, positie en context te bevorderen.

Inhoudsopgave

	Samenvatting.....	2
1	Opzet en werkwijze.....	8
1.1	Doelstelling en vraagstellingen.....	8
1.2	Uitgangspunten inventarisatie.....	8
1.3	Inventarisatie en analyse	9
2	Resultaten inventarisatie	11
2.1	Opleidingsinformatie	11
2.2	Ordering van de informatie	11
2.3	Initiële hogere beroepsopleidingen	13
2.4	Initiële universitaire opleidingen	19
2.5	Post-initiële opleiding en training.....	27
3	Resultaten analyse.....	33
4	Conclusies	35
4.1	Vraagstellingen	35
4.2	Karakterisering opleidingsaanbod	35
4.3	Opleidingsaanbod en competenties.....	36
4.4	Ontwikkelingen in rol, positie en context GB/P	37
4.5	Witte vlekken in het opleidingsaanbod.....	37
5	Aanbevelingen	38
5.1	Vernieuwing beroepsprofiel GB/P.....	38
5.2	Personeelsbeleid in veldorganisaties.....	38
5.3	Initiële opleiding en bij- en nascholing.....	39
5.4	Ondersteunende vormen van leren.....	39
5.5	Afstemming en overzicht opleidingen GB/P	39
6	Literatuur	41
	Bijlage(n)	
	A Websites opleidingsinstellingen	
	B Lijst met afkortingen	

Inleiding

In opdracht van het RIVM/Centrum Gezond Leven (CGL) heeft TNO Kwaliteit van Leven een inventarisatie en analyse uitgevoerd van het aanbod van opleiding en training op het terrein van Gezondheidsbevordering en Preventie (GB/P).

Het onderzoek maakt deel uit van het programma Ondersteuning Professionals Gezondheidsbevordering van het RIVM/CGL. Dit programma beoogt de professionals GB/P toe te rusten om op effectieve, doelmatige en samenhangende wijze vorm en inhoud te geven aan lokale gezondheidsbevordering. Voor de ontwikkeling van effectieve ondersteuning is inzicht in het actuele aanbod van opleiding en training GB/P gewenst.

Hoofdstuk 1 beschrijft de gehanteerde opzet en werkwijze. In hoofdstuk 2 wordt het actuele aanbod gepresenteerd, waarin een onderscheid is gemaakt in het (post-)initiële universitaire onderwijs, het HBO-opleidingsaanbod en kortdurende bij- en nascholing. Hoofdstuk 3 geeft een analyse van het aanbod in het licht van de ontwikkelingen in rol, positie en context van GB/P. De conclusies zijn beschreven in hoofdstuk 4, gevolgd door aanbevelingen in hoofdstuk 5.

1 Opzet en werkwijze

1.1 Doelstelling en vraagstellingen

De doelstelling van de opdracht is:

1. Een overzicht opstellen van het initiële en post-initiële aanbod voor opleiding en training GB/P.
2. Analyse van het aanbod in het licht van de ontwikkelingen in het werkveld GB/P.
3. Op basis van de informatie aanbevelingen formuleren voor de versterking van de competenties van GB/P-professionals.

De specifieke vraagstellingen zijn:

1. Wat is het huidige aanbod opleiding en training GB/P?
2. Op welke competenties is dit aanbod gericht?
3. In hoeverre sluit het aanbod aan op ontwikkelingen in het veld van GB/P?
4. Welke witte vlekken zijn er in het aanbod?

1.2 Uitgangspunten inventarisatie

Gezondheidsbevorderaars/preventiewerkers zijn werkzaam in uiteenlopende organisaties: GGD'en, instellingen voor geestelijke gezondheidszorg en voor verslavingszorg, sportserviceorganisaties en thuiszorgorganisaties. Gezondheidsbevorderaars zijn ook werkzaam bij landelijke thema-instellingen (o.a. Stivoro, St. Consument en Veiligheid), maar die zijn geen doelgroep van het ondersteuningsprogramma van het RIVM/CGL.

Bij de inventarisatie is gezocht naar die opleidingen die scholen in GB/P en daarmee een bijdrage leveren aan de vorming van de professional GB/P. Dat is een specialistische functie in het werkveld. Hun rol en aanduiding kunnen verschillen: (beleids)adviseur gezondheidsbevordering, consulent gezondheidsbevordering, preventiewerker (vooral in de geestelijke gezondheidszorg), of leefstijladviseur.

Dit heeft implicaties voor de inventarisatie. Er is uitsluitend gezocht naar opleiding en training, die een specialistisch karakter GB/P heeft.

Dat heeft als gevolg dat de opleiding en training van professionals in de curatie en zorg, voor wie individugerichte leefstijladvisering een onderdeel is van hun reguliere curatieve- of zorgtaken (medische- en paramedische beroepen) niet is opgenomen.

In verband met de ordening van de informatie is uitgegaan van de volgende definitie van gezondheidsbevordering: 'het organiseren van interventies –rekening houdend met de maatschappelijke context- die doorwerken op determinanten van gezondheid en zo de mogelijkheden voor en gelijke kansen op gezondheid vergroten'. (Saan & De Haes, 2005).

In samenhang hiermee omvat gezondheidsbevordering drie soorten activiteiten (GGD Nederland, 2006):

1. activiteiten die zich richten op het gezondheidsgedrag van mensen (in de context van hun omgeving);

2. activiteiten die gericht zijn op het verbeteren van die omgeving zelf; activiteiten in relatie tot de organisatie van de gezondheidsbevordering: het stimuleren van, samenwerken met en afstemmen tussen andere partijen die een preventieve- of gezondheidsbevorderende taak hebben

1.3 Inventarisatie en analyse

Inventarisatie

Op basis van een eerder uitgevoerde quick scan voor het RIVM/CGL (TNO Kwaliteit van Leven, 2009) is het initiële en post-initiële aanbod en de kortdurende bij- en nascholing GB/P verder in kaart gebracht. Het initiële aanbod betreft de basisopleidingen op HBO en universitair niveau. Het post-initiële aanbod betreft het postacademische en post-HBO aanbod van universiteiten en hogescholen en het bij- en nascholingsaanbod van in het werkveld actieve (opleidings)instellingen.

Geraadpleegd zijn de websites van universiteiten en hogescholen met de trefwoorden gezondheidsbevordering; preventie, gezondheidsvoorlichting; leefstijl en preventie; gedrag en gezondheid; public health, arbeid en gezondheid. Tevens zijn de websites geraadpleegd van nascholingsinstituten, die in het veld van GB/P actief zijn.

De raadpleging betreft de doelstellingen van de opleiding, inhoud van het curriculum/programma's, doelgroepen en duur. Uit praktische overwegingen zijn de doelen en inhoud van de opleidings- en trainingprogramma's geraadpleegd op de vraag: welke kennis en vaardigheden worden waarover bijgebracht?

Analyse opleidingsaanbod

Voor de analyse van de vraag of het actuele opleidingsaanbod aansluit bij ontwikkelingen in het werkveld is gebruikt gemaakt van enkele signaleringen over de veranderende rol, positie en gerelateerde wenselijke competenties van de GB/P-professional. Bij het analyseren van de opleidingsprogramma is nagegaan in hoeverre in de inhoud van de programma's de hieronder beschreven rol- en positieverandering en gerelateerde competenties terug te zien zijn.

Van belang voor de beoordeling van opleiding en training GB/P zijn de uitdagingen (ook wel opgaven genoemd) die door de Nederlandse Vereniging voor Preventie en Gezondheidsbevordering (NVPG) zijn geïdentificeerd en die in het recente Trendonderzoek door de GB/P-professionals worden herkend (Fransen e.a., 2009). Het werkveld van GB/P is dynamisch en onderhevig aan veranderingen in het gezondheidsbeleid, in de organisatie van de (publieke) gezondheidszorg en in de uitvoering van activiteiten. De actuele dynamiek voor de specialisten gezondheidsbevordering betreft het ontwikkelen en verankeren van integraal gezondheidsbeleid, samenwerken en ketenpreventie, wijkgericht werken, en het verbinden van preventie en zorg. Dit vergt afstemming en samenwerking tussen de verschillende spelers en organisaties in de gezondheidsbevordering. De NVPG vat deze veranderende context die een nieuw en ander appél doet op GB/P met acht opgaven voor professionals GB/P samen:

- het betrekken van meerdere lokale partners;
- het versterken van integraal gezondheidsbeleid;
- het verbinden van preventie en curatie;
- het aansturen van verander/implementatieprocessen;
- het opereren in een politiek-bestuurlijk krachtenveld;
- het zakelijk opereren;
- het realiseren van structurele verankering en

- het adviseren op het brede terrein van de public health.

Dat de doorvoering van deze veranderende rol de nodige vragen en onzekerheden met zich mee brengt blijkt uit het Trendonderzoek en is in een recente publicatie over rolambigüiteit toegelicht en uitgewerkt. (De Jong en Keijsers, 2009). Cruciaal daarbij is de constatering dat GB/P zich kenmerkt door diversiteit. Dé gezondheidsbevorderaar bestaat niet; ze zijn er in vele soorten en maten en zijn werkzaam in uiteenlopende werksettings. Het is daarom beter om te spreken van de *functie* GB/P (Oosting en Keijsers, 2010).

Het RIVM/CGL signaleert dat de rol van de specialisten gezondheidsbevordering verandert in die van (lokale)adviseur gezondheidsbevordering, in een coördinerende en regisserende functie. (Offerte Plan van Aanpak Bovenregionale Ondersteuning, 2009). Dit impliceert meer aandacht voor de navolgende brede competenties:

- kunnen hanteren van de planmatige GB/P (onderzoek, beleidadvisering/bepaling; procesbegeleiding integrale aanpak en realisatie van interventies en maatregelen);
- in staat zijn samenwerkingsverbanden aan te gaan en vanuit deze samenwerkingsverbanden gezondheidswinst te realiseren;
- (erkende) interventies effectief kunnen inzetten, d.w.z. in de juiste context, op het juiste moment, in de juiste samenhang en met oog voor evaluatie;
- lokale invulling kunnen geven aan landelijke leefstijlprogramma's;
- kennis hebben en gebruik maken van kwaliteitsinstrumenten (o.a. Refka; Preffi);
- kunnen inspelen op verandering in wetgeving, politieke context, landelijke en lokale initiatieven.

Ook werkgevers geven aan dat ze behoefte hebben aan medewerkers met aanvullende expertise en brede competenties die goed kunnen netwerken en samenwerken met andere partijen (ook buiten de eigen sector), die ketenpreventie vorm kunnen geven en goed kunnen functioneren in een wisselende politiek-bestuurlijke context. (Biesma, 2007).

2 Resultaten inventarisatie

2.1 Opleidingsinformatie

Voor bijna alle universiteiten zijn de studiewijzers van de opleidingen gemakkelijk terug te vinden via de website en hier is bijna alle gevallen gebruik van gemaakt. In een enkel geval is de studieadviseur geraadpleegd, c.q. een studiegids opgevraagd. De studiewijzers op de websites zijn uitgesplitst naar vakken en per vak was vrijwel altijd terug te vinden welke doelen en inhoud voor de opleiding geformuleerd zijn.

Voor de HBO-opleidingen lijkt er aanvankelijk minder gerichte informatie beschikbaar via de websites. Met de nodige creativiteit en “doorklikken” kan bij vrijwel alle opleidingen de relevante informatie worden opgehaald. Bij geen enkele opleiding stond er overigens een studiehandleiding online. In enkele gevallen heeft de studieadviseur de studiehandleiding toegestuurd.

2.2 Ordening van de informatie

Besloten is geen letterlijke weergave te geven van de informatie over de opleidingsprogramma's. De informatie is in het algemeen gedetailleerd weergegeven; een lange opsomming komt de overzichtelijkheid en de leesbaarheid niet ten goede.

Voor het ordenen van de informatie zijn de opleidingsprogramma's doorgenomen aan de hand van de vragen:

1. over welke onderwerpen wordt specifieke kennis, gerelateerd aan gezondheidsbevordering, overgedragen;
2. welke algemene beroepsvaardigheden, zoals schriftelijke en mondelinge communicatie; samenwerken met anderen e.d., worden aangeleerd.

Als resultaat van de inventarisatie zijn de onderwerpen uit de opleidingsprogramma's gerubriceerd en specifieke kennis- en vaardigheidsdomeinen geïdentificeerd.

Vervolgens zijn per opleidingsinstelling en per opleidingsprogramma de kennisdomeinen en vaardigheidsdomeinen in kaart gebracht, zodat een overzichtelijk beeld kan worden gemaakt van het aanbod opleiding en training GB/P.

Ad 1): kennisdomeinen

De volgende kennisdomeinen met specifieke onderwerpen zijn geïdentificeerd:

<i>Volksgezondheid:</i>	Analyse/epidemiologie van) volksgezondheidsproblemen, zoals infectieziekten, voeding, bewegen, overgewicht, chronische aandoeningen (diabetes, gewrichtsapparaat, hart- en vaatziekten), seksualiteit, stress, alcohol, roken, depressie, angststoornissen
<i>Beleid/organisatie GB/P:</i>	Overheidsbeleid (nationaal/lokaal); integraal beleid GB/P; organisatie en uitvoering GB/P
<i>Determinanten van gezondheid(sgedrag)</i>	(Analyse van) factoren die gezondheid bepalen: maatschappelijk, sociale en fysieke milieu, (risico)gedrag, erfelijke factoren

<i>Strategieën en methoden:</i>	Theorie gezondheidsbevordering/preventie; voorlichting/educatie; wet- en regelgeving; omgevingsinterventies; integrale benadering; community-benadering; motivatiestrategieën
<i>Interventie-ontwikkeling:</i>	Wetenschappelijke en methodische ontwikkeling van GB/P-interventies met behulp van (plannings)modellen, o.a. Precede-Proceed, Intervention Mapping, planningsmodellen gezondheidscommunicatie (campagnes e.d.); ontwerpen van doelgroep-specifieke programma's
<i>Evaluatie interventies:</i>	Soorten onderzoeksdesigns/evaluatiemethoden (effect, proces, impact); evalueren van interventies
<i>Implementatie van programma's:</i>	Diffusie/implementatietheorie; ontwerpen van implementatieprogramma/plan; onderzoeksdesigns/evalueren van een implementatieprogramma

De kennisdomeinen weerspiegelen vakinhoudelijke kennis uit de componenten van enkele klassieke planningsmodellen, die in de gezondheidsbevordering al over een reeks van jaren gangbaar zijn: het Precede-Proceed-model (Green & Kreuter, 1999) en Intervention Mapping (Bartholomew, 2001).

Ad 2): vaardigheidsdomeinen

Wat betreft de algemene beroepsvaardigheden zijn in de opleidingsprogramma's de volgende vaardigheidsdomeinen genoemd:

<i>Communicatievaardigheden:</i>	Gespreksvaardigheden; presentatievaardigheden; schriftelijk rapporteren
<i>Samenwerkingsvaardigheden:</i>	Samenwerken in teams; teamontwikkeling; teamrollen; samenwerken met andere organisaties
<i>Adviesvaardigheden:</i>	Voeren van adviesgesprekken; adviesmethoden; adviesprocessen; adviesstijlen
<i>Veranderkundige vaardigheden:</i>	Begeleiden van veranderingsprocessen in het kader van het invoeren van een programma/interventie); rol van procesbegeleider
<i>Vaardigheid in onderhandelen en conflictbeheersing:</i>	Voeren van onderhandelingsgesprekken; onderhandelingsstijlen; hanteren van spanningen en conflicten
<i>Pleitbezorging:</i>	Belang gezondheidsbevordering overtuigend kunnen presenteren
<i>Projectmanagement:</i>	Opstellen projectvoorstellen; planning, organisatie en evaluatie; rol projectleider

De websites/studiegidsen beschrijven in zeer geringe mate een uitgewerkt opleidingsprogramma over deze beroepsvaardigheden, en geven aan dat deze vaardigheden onderdeel uitmaken, c.q. geïntegreerd zijn in de inhoudelijke programma's. Om die reden is besloten van een gedetailleerde rapportage (in tabelvorm) af te zien en in elke paragraaf hieronder aan te geven welke algemene beroepsvaardigheden in de programma's zijn opgenomen.

2.3 **Initiële hogere beroepsopleidingen**

Van alle hogescholen zijn de websites, c.q. studiehandleidingen geraadpleegd aan de hand van de eerder genoemde trefwoorden. Van 12 hogescholen blijkt dat in verschillende bachelors and masters programma's onder verschillende titels GB/P deel uitmaakt van de opleidingsprogramma's, vooral die op het terrein van sport en bewegen.

Tabel 1 biedt een overzicht van de bachelor- en master-opleidingen van hogescholen. Daarbij is gerubriceerd op instellingen, soort opleiding, korte algemene omschrijving van het opleidingsprogramma, de duur van de opleiding en inhoud van het curriculum, toegespitst op de onderdelen GB/P. De opleidingsprogramma's zijn niet uitgebreid beschreven; de informatie is samengevat in kernwoorden.

In Tabel 2 wordt aangegeven in welke mate de kennisdomeinen in de curricula zijn vertegenwoordigd. Hierbij moet worden aangetekend dat voor alle domeinen geldt dat ze specifiek betrekking op respectievelijk sport en bewegen en voeding en gezondheid.

Uit Tabel 1 valt af te leiden dat er geen algemene HBO-opleiding (op bachelorniveau) is op het terrein van GB/P. Een initiatief van de Hogeschool Windesheim om een bachelor Public Health (met het accent op GB/P) in te voeren, heeft tot dusver nog niet hiertoe geleid, maar naar verwachting zal dit op redelijk korte termijn in deze opleiding worden voorzien.

GB/P is veelal onderdeel van de bachelors/masters Sport en Bewegen, Voeding en Gezondheid, en Toegepaste Psychologie. Soms als specialisatie en soms als onderdeel van het reguliere curriculum, maar veelal niet aangeduid met de term GB/P. De genoemde minors en één major leiden op tot professionals die zowel op het terrein van (beleids)ondersteuning- en advisering als voor het professioneel ontwikkelen, organiseren en uitvoeren van interventies/programma's werkzaam kunnen zijn in settings als scholen, bedrijven en instellingen, sportorganisaties, sportserviceorganisaties, gezondheidszorg en voor overheden. Hogescholen zien volgens de informatie op de website een maatschappelijk belang en een maatschappelijke behoefte op deze terreinen. Er is bij verschillende hogescholen systematisch aandacht voor GB/P, aangezien verscheidene lectoraten op dit terrein aanwezig zijn. De Haagse Hogeschool heeft een lectoraat Leefstijlverandering bij Jongeren, de Hogeschool Utrecht kent een lectoraat Leefstijl en Gezondheid, en de Hogeschool Windesheim/Zwolle heeft een lectoraat De Gezonde Stad. Bij de hogescholen Arnhem/Nijmegen en Rotterdam zijn respectievelijk lectoraten Arbeid en gezondheid: preventie en reïntegratie en Arbeid en Gezondheid. De lectoraten richten zich op toegepast onderzoek over leefstijlproblematiek en effectiviteit van interventies.

Tabel 1: Gezondheidsbevordering en preventie in initiële HBO opleidingen (Bachelors en Masters)

Instelling	Opleiding	Algemeen	Duur	Inhoud
<i>Hogeschool Arnhem en Nijmegen (HAN)</i>	BA Sport, gezondheid en management	Beroepsopleiding met het accent op: hoe kan sport worden ingezet als middel om de gezondheid te bevorderen.	4 jaar	Minor Health Promotion (discipline-overstijgend): gezondheid en gedrag; settings gezondheidsbevordering; strategieën (community-benadering, empowerment; pleitbezorging); interventies bewegen en gezondheid; implementatie van interventies
<i>Hogeschool Arnhem en Nijmegen (HAN)</i>	MA Sport en bewegingsinnovatie	Professionele master, gericht op innovatie in sport en bewegen.	Deeltijd	Nadruk op ontwikkeling, toepassing, verspreiding en borging van o.m. professionele richtlijnen, nieuwe protocollen, nieuwe samenwerkingsvormen of effectieve beweegprogramma's.
<i>Hanze Hogeschool Groningen</i>	BA Sport, gezondheid en management	Beroepsopleiding voor sportontwikkeling, sportmanagement en sportgezondheid.	4 jaar	Major Sportgezondheid: opleiding van een nieuw beroep Beweeg- en leefstijladviseur (gedrag en gezondheid; leefstijladvisering; ontwerpen beweegprogramma's via intervention mapping; organiseren, uitvoeren, implementeren van programma's).
<i>Haagse Hogeschool</i>	BA Sportmanagement	Beroepsopleiding, gericht op het management en ontwikkeling sport en bewegen; onder meer in publieke sector.	4 jaar	Minors: (Sport)evenementen management; Beleid en strategie; Ondernemen en innoveren. Focus op ontwikkelen, implementeren en evalueren van strategie en beleid m.b.t. bewegen; ontwerpen van sport- en bewegingsactiviteiten.
<i>Haagse Hogeschool</i>	Minor Leefstijlcoach	Vanuit Lectoraat Leefstijl Verandering Jongeren wordt een discipline-overstijgende minor Leefstijlcoach.	4 jaar	Minor Leefstijlcoach: aanleren van kennis en vaardigheden voor de begeleiding van (groepen) jongeren voor het verbeteren van leefstijl in het kader van gewichtsbeheersing.
<i>Hogeschool Windesheim, Zwolle</i>	BA Sport en Bewegen	Beroepsopleiding gericht op sportmanagement, sportontwikkeling, sportbeleidsmedewerker, sport/ en bewegingsconsulent. Samenwerking met Onderzoekscentrum Preventie en Overgewicht (Windesheim/VU; Projectbureau Sport en Bewegen; School of Human Movement & Sport)	4 jaar	Aandacht voor beïnvloeding van bewegingsgedrag; ontwikkelen/organiseren van sportprojecten en programma's; sportbeleid analyse, ontwikkelen en implementeren van beleid en programma's; beleidscommunicatie.
<i>Hogeschool van Amsterdam</i>	BA Sport, management en ondernemen	Beroepsopleiding over sportmanagement.	4 jaar	Minors o.a Sport Beleid en Bestuur, Healthy and Active Lifestyle (gedragsbeïnvloeding, overgewicht, voeding en beweging; ontwikkeling/implementatie voedings- en bewegingsprojecten in scholen, fitnesscentra e.d.)
<i>Hogeschool InHolland, Haarlem</i>	BA Sporten bewegen (Lifestyle en Gezondheid)	Beroepsopleiding voor functies op het gebied waar de gezondheid en leefstijl worden bevorderd door sport- en beweegprogramma's.	4 jaar	Minors: 1) KIDZlifestyle: het verbeteren van de actieve leefstijl onder jeugd; 2) Move your work: preventie van werkplek gerelateerde aandoeningen;

					3) Strategisch Sportmanagement
<i>Hogeschool Fontys, Sittard</i>	BA Sport en Bewegingseducatie en Wellness	Beroepsopleiding met drie clusters: Sports & Education (lichamelijke opvoeding); Sports & Wellness (gezondheidsconsulent, beweegconsulent; lifestyle consulent; adviseur sport en bewegen; Sports & Leisure (sportadviseur, managementrol)	4 jaar	Accent in het Cluster Sports&Wellness: verbeteren en in stand houden van actieve leefstijl door gedragsbeïnvloeding; ontwerpen, organiseren, begeleiden en implementeren (groepsgerichte) beweegprogramma's.	
<i>Hogeschool Fontys, Tilburg</i>	MA Sports	HBO-Master gericht op het leveren van een bijdrage aan de professionalisering van beroepsgroepen die zich bezig houden met bewegen en sport	Deeltijd	Accent op ontwerpen en implementeren en onderzoek daarover van bewezen effectieve programma's.	
<i>Hogeschool Utrecht</i>	BA Leefstijl, arbeid en gezondheid	Beroepsopleiding met als specialisaties o.m. Leefstijl en gezondheid; Arbeid en Gezondheid	4 jaar	Specialisaties: 1) Leefstijl en Gezondheid (preventiebeleid; gedrag en gezondheid; ontwikkelen en implementeren van interventies) 2) Arbeid en Gezondheid (gezondheidsrisico's in werksituaties; ontwikkeling en uitvoering gezondheidsprogramma's in bedrijven)	
<i>Hogeschool van Amsterdam</i>	BA Voeding en Diëtetiek	Beroepsopleiding met drie domeinen: Lifestyle, voorlichting en media; Diëtetiek; Kwaliteit, commercie en management.	4 jaar	Minors: 1) Health Promotion.(gezond gedrag, gezonde leefstijl voor groepen/individueel; ontwikkelen en op de markt brengen van gezondheidsbevorderingsprogramma's). 2) Health and active lifestyle (gedragsbeïnvloeding, de rol van voeding bij overgewicht; ontwikkelen en uitvoeren van programma's).	
<i>Hogeschool Arnhem/Nijmegen</i>	BA Voeding en Diëtetiek	Beroepsopleiding Voeding en gezondheid met o.a. focus op adviseren en begeleiden van (gezonde) mensen i.v.m. voeding, sport/bewegen, overgewicht.	4 jaar	In hoofdfase o.m. adviseren over leefstijl, overgewicht, diabetes; ontwerpen voorlichtingsprogramma; adviseren van en adviesrapporten opstellen voor bedrijven, sportorganisaties, gemeenten.	
<i>Haagse Hogeschool</i>	BA Voeding en Diëtetiek	Beroepsopleiding met drie profielen: Manager Voeding, Behandelaar, Voorlichter.	4 jaar	Minor: Preventie: Hoe?Zo! (interventie ontwikkeling preventie en leefstijl: planningsmodel Intervention Mapping; determinanten; onderzoek effectiviteit en toepasbaarheid interventies).	
<i>Hanze Hogeschool Groningen</i>	BA Voeding en Diëtetiek	Beroepsopleiding met twee afstudeerrichtingen: diëtist/voedingskundige en voedingskundige	4 jaar	Thematisch onderwijs met o.a. Voeding en lifestyle; organisatie van de gezondheidszorg.	
<i>Hogescholen Saxion (Deventer), Fontys (Eindhoven), Leiden, Hanze Hogeschool (Groningen), Hogeschool Arnhem en Nijmegen</i>	BA Toegepaste Psychologie	Beroepsopleiding met specialisaties gericht op gezondheidsbevordering en preventie in zorg en welzijn	4 jaar	Onderwijs over relatie gezondheid en gedrag; beïnvloeding van gezond gedrag; ontwikkelen en uitvoeren van voorlichting (voorlichtingsbijeenkomsten, campagnes)	
<i>Hogeschool Windesheim (Zwolle)</i>	Binnen meerdere BA-studies in zorg, welzijn, sport en onderwijs de Minor De Gezonde Stad	Verschillende beroepsopleidingen met de mogelijkheid deel te nemen aan Minor De Gezonde Stad	4 jaar	Studie van factoren en beïnvloedingsmogelijkheden die in de stad van belang zijn voor een gezonde leefstijl bij 0-19 jarigen	

Tabel 2: Kennisdomeinen in curricula HBO-opleidingen (bachelors en masters)

Instelling	Opleiding	VGZ- problemen	Beleid en organisatie	Determinanten gezondheid(sge- drag)	Strategieën en methoden (gedrags-) verandering	Interventie ontwikkeling	Evaluatie interventies	Implementatie interventies
<i>Hogeschool Arnhem/Nijmegen</i>	BA Sport, gezondheid, management	x	x	x	x	x	x	x
<i>Hogeschool Arnhem/Nijmegen</i>	MA Sport en bewegingsinnovatie	x	x	x	x	x	x	x
<i>Hanze Hogeschool, Groningen</i>	Major Sportgezondheid/BA Sport, gezondheid en Management	x	x	x	x	x	x	x
<i>Haagse Hogeschool</i>	BA Sportmanagement	x	x	x	x	x	x	x
<i>Haagse Hogeschool</i>	Minor Leefstijlcoach	x	x	x	x	x	x	x
<i>Hogeschool Windesheim, Zwolle</i>	BA Sport en bewegen	x	x	x	x	x	x	x
<i>Hogeschool van Amsterdam</i>	BA Sport, management en ondernemen	x	x	x	x	x	x	x
<i>Hogeschool InHolland, Haarlem</i>	BA Sport en Bewegen (Lifestyle en gezondheid)	x	x	x	x	x	x	x
<i>Hogeschool Fontys, Sittard</i>	BA Sport & Bewegingseducatie	x	x	x	x	x	x	x
<i>Hogeschool Fontys, Tilburg</i>	MA Sports	x	x	x	x	x	x	x
<i>Hogeschool Utrecht</i>	BA Leefstijl, arbeid en gezondheid	x	x	x	x	x	x	x
<i>Hogeschool van Amsterdam</i>	BA Voeding en Diëtetiek	x	x	x	x	x	x	x
<i>Hogeschool Arnhem/Nijmegen</i>	BA Voeding en Diëtetiek	x	x	x	x	x	x	x
<i>Haagse Hogeschool</i>	BA Voeding en Diëtetiek	x	x	x	x	x	x	x
<i>Hogescholen Saxion (Deventer), Fontys (Eindhoven), Leiden, Hanze Hogeschool (Groningen), Hogeschool Arnhem en Nijmegen</i>	BA Toegepaste Psychologie	x	x	x	x	x	x	x

<i>Hogeschool Windesheim (Zwolle)</i>	Minor De Gezonde Stad voor verschillende beroepsopleidingen (zorg, welzijn, onderwijs, sport)	x	x	x	x	x	x	x
---	---	---	---	---	---	---	---	---

Uit mondelinge informatie blijkt dat er inmiddels samenwerking is tussen de Hogescholen InHolland, Arnhem/Nijmegen en de Hanze Hogeschool over een uitstroomprofiel Leefstijlconsulent/Gezondheidsbevorderaar. Deze drie hogescholen hebben leefstijl en gezondheid als invalshoek van hun bachelors op het terrein van sport en bewegen.

Uit Tabel 2 blijkt dat alle kennisdomeinen in alle opleidingsprogramma's in meer of mindere mate vertegenwoordigd zijn. De intensiteit en omvang verschillen per opleiding. Uit de bestudering van de opleidingsprogramma's blijkt dat de kennisdomeinen determinanten van gezondheidsgedrag, strategieën en methoden voor (gedrags)verandering, interventieontwikkeling en -uitvoering, evaluatie en implementatie de meeste aandacht krijgen. Het accent ligt op het ontwikkelen van professionele kennis en vaardigheden in de context van bewegen en gezondheid en voeding en gezondheid als volksgezondheidsproblemen.

Omdat er sprake is van beroepsopleidingen worden studenten gericht getraind in algemene beroepsvaardigheden (zie vaardigheidsdomeinen). Het gaat dan om basisvaardigheden, die gerelateerd zijn aan de werkpraktijk waar de studenten voor worden opgeleid. Bij alle opleidingen vindt training in basisvaardigheden plaats over:

- Communicatie (gesprekstechnieken; presentatievaardigheden; schriftelijk rapporteren)
- Projectmanagement (begeleiden van projecten)
- Samenwerkingsvaardigheden (samenwerken in teams; samenwerken met andere organisaties)
- Veranderkundige vaardigheden (begeleiden van veranderingsprocessen in het kader van het invoeren van een programma/interventie)
- Onderhandelen en conflictbeheersing (voeren van onderhandelingsgesprekken en hanteren van spanningen en conflicten).

2.4 Initiële universitaire opleidingen

Van alle universiteiten verstrekken er 7, gebaseerd op de trefwoorden, op enigerlei wijze informatie uit bachelor- en master-programma's over GB/P in de opleidingsprogramma's. Tabel 3 geeft een overzicht van de universitaire opleidingen op het terrein van GB/P. Tabel 4 laat zien aan welke kennisdomeinen binnen deze universitaire opleidingen aandacht wordt besteed.

Tabel 3 laat zien dat de opleidingen Gezondheidswetenschappen en Bewegingswetenschappen het meeste voorkomen als wetenschappelijke studies met vakken/modulen c.q. uitstroomspecialisaties GB/P.

Met name de universiteiten van Maastricht en Wageningen, van oudsher al "leveranciers" van wetenschappelijk toegeruste gezondheidsbevorderaars (voorheen gvo-ers), en de VU/Amsterdam hebben een uitstroomspecialisatie GB/P.

Voor preventie in de geestelijke gezondheidszorg hebben enkele universiteiten een specifieke module in de opleiding Psychologie en enkele andere besteden er aandacht aan in de specialisatie GB/P.

In de meeste opleidingsprogramma's zijn alle kennisdomeinen (Tabel 4) in de opleidingsprogramma's vertegenwoordigd. De nadruk ligt op wetenschappelijk onderzoek over deze domeinen.

Tabel 3 : Initiële universitaire opleidingen

Instelling	Opleiding	Algemeen	Duur	Inhoud
<i>Vrije Universiteit Amsterdam</i>	BSc Gezondheid en Leven Faculteit Aard- en Levenswetenschappen	Combinatie van biomedische en gezondheidswetenschappen, inclusief gezondheidsbevordering/preventie.	3 jaar	1 ^e jaar: Gedrag en gezondheid (verplicht) in 1e jaar (determinanten van gezondheidsgedrag; practica met het planningsmodel Precede-Proceed). 2 ^e jaar: Preventie (strategieën opzetten van effectieve programma's GB/P). 3 ^e jaar: Specialisaties: 1) Sport, bewegen en gezondheid (opstellen en evalueren van motivatiestrategieën en bewegingsprogramma's) 2) Gezondheidscommunicatie (toepassen planningsmodel voor effectieve gezondheidscommunicatie)
<i>Vrije Universiteit Amsterdam</i>	BSc Gezondheidswetenschappen Faculteit Aard- en Levenswetenschappen	Focus op analyse en oplossen van (gedragsgerelateerde) gezondheidsproblemen (overlap met BSc Gezondheid en leven)	3 jaar	1 ^e jaar: Preventie (strategieën opzetten van effectieve programma's GB/P). 3e jaar: Specialisaties 1) Sport, bewegen en gezondheid (opstellen en evalueren van motivatiestrategieën en bewegingsprogramma's) 2) Gezondheidscommunicatie (toepassen planningsmodel voor effectieve gezondheidscommunicatie) 3) Seksualiteit en gezondheid (risicofactoren van seksuele gezondheid; implicaties voor preventieprogramma's voor risicogroepen)
<i>Vrije Universiteit Amsterdam</i>	BSc Bewegingswetenschappen	Medisch-biologische en gedragaspecten van bewegen. Toepassing op sport, revalidatie, arbeidssituaties.	3 jaar	1 ^e jaar: Inleiding Bewegen en Gezondheid 3 ^e jaar: Specialisatie o.a. 1) Ergonomie (adviseren en voorlichten over bewegen en gezondheid in arbeidssituaties, revalidatie, sport); leiden van veranderingsprocessen in organisaties in relatie tot bewegen)
<i>Vrije Universiteit Amsterdam</i>	MSc Health Sciences	Accent op analyse van factoren die gezondheid en ziekte beïnvloeden en strategieën en methoden voor aanpak gezondheidsproblemen.	1 jaar	Specialisaties o.a.: 1) Preventie en Public Health (preventieonderzoek effectiviteit en implementatie van interventies; gezondheidsbevordering en ziektepreventie; Intervention Mapping voor ontwerpen van interventies; communicatiestrategieën, preventiebeleid; preventie en geestelijke gezondheidszorg)

<i>Vrije Universiteit Amsterdam</i>	MSc Lifestyle and chronic disorders	Nadruk op invloed leefstijlfactoren (roken, bewegen, alcohol e.d.) op ontstaan en beloop van chronische aandoeningen (diabetes, depressie, klachten bewegingsapparaat e.a.)	2 jaar	Verplichte vakken: Evidence Based Practice 1 en 2: development and implementation of guidelines Keuzevakken: o.a. - Mental Health Research - Physical Activity - Overweight Prevention in the Young - Lifestyle and Successful Ageing
<i>Vrije Universiteit Amsterdam</i>	MSc Bewegingswetenschappen	Medisch-biologische, fysiologische en psychologische aspecten van bewegen. Toepassing in sport, revalidatie, ergonomie	1 jaar	Relevante vakken, afhankelijk van specialisatie: 1) Exercise and Health (relatie bewegen en gezondheid; ontwikkeling, implementatie en evaluatie van een bewegingsinterventie) 2) Health and Society (determinanten van gezondheid en ziekte; beleid en strategie gezondheidsbevordering; prioriteren van public health programma's)
<i>Universiteit van Amsterdam</i>	MSc Psychologie	I.s.m de Gezondheidswetenschappen/VU wordt de module preventie in de geestelijke gezondheidszorg aangeboden	Zie VU Health Sciences	Zie VU Health Sciences
<i>Rijksuniversiteit Groningen</i>	BSc Bewegingswetenschappen	Medisch-biologische en gedragsaspecten van bewegen; toepassing bij veroudering, revalidatie en sport.	3 jaar	3e jaar o.m. programma-ontwerp voor bewegingsbeïnvloeding bij sport, revalidatie, veroudering
<i>Rijksuniversiteit Groningen</i>	MSc Bewegingswetenschappen	Verdieping van de BSc Bewegingswetenschappen.	2 jaar	Specialisaties o.a.: 1) Bewegen, gezondheid, veroudering (met aandacht voor interventie-ontwikkeling en –onderzoek); 2) Sport, leren en presteren (met aandacht voor interventie-ontwikkeling en –onderzoek).
<i>Universiteit Maastricht</i>	BSc Gezondheidswetenschappen <i>NB. De specialisatie GVO wordt op termijn veranderd in een breder public health perspectief met het accent op algemene gvo en op gezondheidsbevordering in de arbeidssituatie</i>	Multidisciplinaire opleiding over gezondheid en gezondheidszorg. Accent op wisselwerking tussen de factoren gedrag, milieu, maatschappelijke omgeving, biologische factoren en de gezondheidszorg.	3 jaar	Specialisaties: 1) Gezondheidsvoorlichting (determinanten analyse gedragsrelateerde gezondheidsproblemen; theorie gezondheidsbevordering;ontwikkeling interventies; community benadering; verspreiding en implementatie van interventies; gezondheidscommunicatie) 2) Arbeid en gezondheid (theorie en diagnose werkgebonden gezondheidsrisico's; interventies gezondheid in arbeidssituaties; planmatig aanpakken van

				<p>veranderingsprocessen, gericht op gezondheid 3) ewegingswetenschappen (fysiologische, biologische en gedragsaspecten van beweging, inclusief bewegen en gezondheidsinterventies)</p> <p>4. Geestelijke gezondheidkunde (ontstaan en beloop van psychische stoornissen; ambulante (behandelings)interventies)</p>
<i>Universiteit van Maastricht</i>	BSc European Public Health en MSc European Public Health	Brede opleiding op het terrein van internationale public health.	3 jaar	Accent op preventie van ziekte en stimuleren van gezondheid door middel van Europees beleid voor gezondheid en gezondheidszorg. Gericht op beleid- en strategie.
<i>Universiteit van Maastricht</i>	MSc Public Health <i>NB. Op korte termijn wordt de MSc Health Education and Promotion verzelfstandigd en is dan geen onderdeel meer van de MSC Public Health</i>	Brede opleiding op het terrein van public health. Specialisaties: epidemiologie; gezondheidsvoorlichting en -bevordering; beleid, economie en management; gezondheidszorg vernieuwingen; arbeid en gezondheid.	1 jaar	Specialisatie Gezondheidsvoorlichting en -bevordering. Accent op hoe gezondheidsbevorderingsactiviteiten op een wetenschappelijk verantwoorde manier gepland, ontworpen, geëvalueerd en geïmplementeerd kunnen worden (preventie van kanker; best practices gezondheidsvoorlichting en -bevordering; Intervention Mapping; organisatieverandering; gezondheidsbevordering op de werkplek; preventie in de geestelijke gezondheidszorg)
<i>Universiteit van Maastricht</i>	MSc Health Sciences	Nadruk op onderzoek in op brede terrein van gezondheid en gezondheidszorg. Specialisaties: Clinical Epidemiology; Health Technology Assessment; Social Sciences	2 jaar	Specialisatie Social Sciences (o.m. onderzoek gezondheidsbevordering voor individuen en groepen; interventie- en implementatieonderzoek).
<i>Universiteit van Maastricht</i>	MSc Physical activities and health	Accent op de interactie tussen bewegen en gezondheid en op onderzoek en verspreiding van interventies	1 jaar	Specialisaties: 1) Biology of Human Performance and Health (interactie bewegen, veroudering, gezondheid en sport). 2) Sport and Physical Activity Interventions (interactie tussen biologische en psychologische factoren; verspreiding/implementatie van kennis over interventies).
<i>Erasmus Universiteit Rotterdam</i>	BSc Gezondheidswetenschappen, Beleed & Management Gezondheidszorg	Multidisciplinaire opleiding voor beleid, management, onderzoek en adviesfuncties in de gezondheidszorg	3 jaar	In 3e jaar een minor Public Health: de gezonde stad (analyse gezondheidsproblemen; interventies; sociaal economische gezondheidsverschillen). Thema's: infectieziekten, jeugd, openbare gezondheidszorg, milieu.

<i>Universiteit Wageningen</i>	BSc Gezondheid en Maatschappij	Gericht op invloed van sociale en fysieke omgeving op de gezondheid en strategieën/methoden voor het oplossen van gezondheidsproblemen.	3 jaar	1e jaar: o.m. Inleiding Maatschappij en gezondheid; Cultuurvergelijkende gezondheidsstudies 2e jaar: Inleiding communicatie en innovatie; Epidemiologie en public health; Levensstijlen, gezondheid en zorg; Public Health practice; Gezondheid en de fysieke sociale omgeving. 3e jaar: Gecoördineerde actie voor gezondheid (integraal werken); Communicatie en gezondheidsbevordering
<i>Universiteit Wageningen</i>	MSc Management, Economics and Consumer behaviour	Relevante specialisatie: Public Health en maatschappij.	2 jaar	Accent op maatschappelijke, sociale en gedragsmatige aspecten van gezondheid en gezondheidsbevordering. Speciale aandacht voor integrale/intersectorale benadering; de rol van zorg en preventie; ziektepreventie en gezondheidsbevordering; ontwerp, implementatie en evaluatie van gezondheidsbevorderingsprogramma's Relevante blokken: onderzoeksmethoden maatschappij en public health; gezondheidsbevordering (strategieën); management en economie van gezondheidszorg en public health; gezondheidsproblemen en strategieën; interactiestrategieën voor gezondheidsbevordering.
<i>Universiteit Wageningen</i>	BSc Voeding en Gezondheid	Fysiologische, biologische, sociale, culturele en gedragsfactoren in relatie tot voeding en voedingsgedrag.	3 jaar	1e jaar: o.m. relatie voeding en gezondheid 2e en 3e jaar: epidemiologie en volksgezondheid; (beïnvloeding van) factoren voedingsgedrag.
<i>Universiteit Wageningen</i>	MSc Nutrition and Health	Brede opleiding op het terrein van voeding en gezondheid (van nutrigenomics tot maatschappelijke factoren van voeding en voedingsgedrag).	2 jaar	Specialisaties: 1) Nutrition in health and disease (epidemiologie en public health; determinanten m.b.t. voeding en voedingsgedrag in ontwikkelingslanden. 2) Public Health nutrition (onderzoek voedingsgedrag, interventies/programma's; organisatie en beleid; planning, ontwerp, evaluatie, implementatie van programma's; monitoring en evaluatie beleid en programma's voeding; epidemiologie en public health (onderzoek public health problemen en determinanten); communicatie en gezondheidsbevordering (theorie gezondheidsgedrag; effectieve communicatiestrategieën e.d.)

<i>Radboud Universiteit Nijmegen</i>	BSc Psychologie	Onderwijs Preventie en Gezondheidsbevordering	3 jaar	In 2 ^e en 3 ^e Bachelorjaar: Gastcollege Preventie en Gezondheidsbevordering; Themaonderwijs Attitudeverandering en Sociale beïnvloeding; Gastcollege Zorggerelateerde Preventie; cursus Preventie; Module Developmental Psychopathology (inclusief preventieve mogelijkheden/interventies)
<i>Radboud Universiteit Nijmegen</i>	MSc Psychologie	Domein Persoon; onderdeel Preventie.	3 jaar	Grondslagen, begrippenkader, praktijk en effectieve strategieën voor preventie van psychische stoornissen en bevorderen van psychische gezondheid; wetenschappelijke onderbouwing van interventies vanuit stress- en copingstrategieën; gedragstheorieën, epidemiologie kennis- en effectonderzoek Thema's o.a. Preventie van depressie en angststoornissen; preventie bij kinderen met ouders met psychische stoornissen; preventie van pesten, agressie en gedragsstoornissen; effectiviteit van preventieprogramma's

Tabel 4: Kennisdomeinen universitaire opleidingen (bachelors en masters)

Instelling	Studie	VGZ- problemen	Beleid/organisatie	Determinanten gezondheid(sgedrag)	Strategieën en methoden	Interventies ontwikkeling	Evaluatie interventies	Implementatie van interventies
<i>Vrije Universiteit Amsterdam</i>	BSc Gezondheid en Leven	x		x	x	x	x	x
<i>Vrije Universiteit Amsterdam</i>	BSc Gezondheids-wetenschappen	x		x	x	x	x	x
<i>Vrije Universiteit Amsterdam</i>	BSc Bewegings-wetenschappen	x		x	x		x	x
<i>Vrije Universiteit Amsterdam</i>	MSc Health Sciences	x	x	x	x	x	x	x
<i>Vrije Universiteit Amsterdam Vrije</i>	MSc Lifestyle and chronic disorders	x		x	x	x	x	
<i>Vrije Universiteit Amsterdam</i>	MSc Bewegings-wetenschappen	x		x	x	x	x	x
<i>Universiteit Amsterdam</i>	MSc Psychologie	x	x	x	x	x	x	x
<i>Rijksuniversiteit Groningen</i>	BSc Bewegings-wetenschappen	x		x	x	x	x	
<i>Rijksuniversiteit van Groningen</i>	MSc Bewegings-wetenschappen	x		x	x	x	x	
<i>Universiteit Maastricht</i>	BSc Gezondheidswe-tenschappen	x	x	x	x	x	x	x
<i>Universiteit Maastricht</i>	MSc Public Health	x	x	x	x	x	x	x
<i>Universiteit Maastricht</i>	MSc Physical Activity and Health	x		x	x	x	x	x
<i>Universiteit Maastricht</i>	MSc Health Sciences	x	x	x	x	x	x	x
<i>Erasmus Universiteit Rotterdam</i>	BSc Gezondheidswe-tenschappen	x	x	x	x	x	x	x
<i>Universiteit Wageningen</i>	BSc Gezondheid en Maatschappij	x		x	x	x	x	x

<i>Universiteit Wageningen</i>	MSc Management, Economics and Consumer Behaviour	x	x	x	x	x	x	x
<i>Universiteit Wageningen</i>	Bsc Voeding en gezondheid	x		x	x			
<i>Universiteit Wageningen</i>	MSc Nutrition and Health	x	x	x	x	x	x	x
<i>Radboud Universiteit Nijmegen</i>	BSc Psychologie	x	x	x	x	x	x	x
<i>Radboud Universiteit Nijmegen</i>	MSc Psychologie (preventie GGZ)	x	x	x	x	x	x	x

Algemene beroepsvaardigheden worden in alle opleidingen aangeleerd rond communicatievaardigheden, presentatievaardigheden, samenwerkingsvaardigheden, veranderkundige vaardigheden, hanteren van conflicten, onderhandelen en projectmanagement. Deze vaardigheden worden veelal in practica aangeboden, al of niet als onderdeel van een uit te voeren praktijkopdracht in het kader van de opleiding.

2.5 Post-initiële opleiding en training

Op de websites van enkele hogescholen is een aanbod gevonden op het terrein van post-HBO-opleidingen, waarin het thema gezondheidsbevordering in meer of mindere mate aandacht krijgt. Daarnaast is onder universiteiten het post-academisch aanbod geïnventariseerd. Van twee universiteiten zijn in onderstaande tabel opleidingen vermeld op het terrein van Public Health, die openstaan voor functionarissen werkzaam in GB/P. Tevens is het post-academisch aanbod van de NSPOH opgenomen.

Ten slotte zijn bij de thema-instellingen, verenigd in het Landelijk Overleg Thema-instituten, nagegaan welk opleidingsaanbod zij hebben en voor welke doelgroepen.

In Tabel 5 wordt een overzicht gegeven van het post-initiële aanbod.

De genoemde hogescholen sluiten in hun post-HBO aanbod aan op het nationale preventiebeleid inzake bewegen en gezondheid. Opvallend is het samenwerkingsproject van het NISB en verschillende hogescholen, dat heeft geleid tot een kortdurende scholing Leefstijladviseur in de Beweegkuur, ter ondersteuning van preventie in de eerstelijns gezondheidszorg.

De Universiteit van Maastricht, de NSPOH en het Koninklijk Instituut voor de Tropen/KIT bieden een professionele Post-Mastersopleiding voor (internationale) professionals in de publieke gezondheidszorg, die ook in het kader van GB/P relevant is. De opleidingen zijn zogenoemde mid-career opleidingen voor in het werkveld al werkzame professionals die hun kennis en vaardigheden willen verdiepen en verbreden. Voor specifiek beleid en bestuur en voor wetenschappelijk onderzoek biedt de Erasmus Universiteit post-academische verdieping en verbreding.

De meeste thema-instellingen richten zich inhoudelijk op de scholing van professionals in eerste en tweede lijn, onderwijs, werksettings en deels op scholing voor professionals bij GGD'en van door henzelf ontwikkelde programma's en interventies.

Het NIGZ voorziet in scholing op zowel vakinhoudelijk als vakmethodisch terrein voor gezondheidsbevorderaars.

De NSPOH legt in haar bij- en nascholing het accent op generieke onderwerpen, die aansluiten op ontwikkelingen in het (nationale) beleid en uitvoering van de publieke gezondheidszorg. Tevens is er bij de NSPOH een focus op algemene beroepsvaardigheden, die aansluiten op de ontwikkelingen in het werkveld en relevant zijn voor functionarissen GB/P.

Tabel 5: Post-initiele opleidingen en bij- en nascholing (HBO, universitair)

Instelling	Opleiding	Kenmerken	Duur	Inhoud
HBO-opleidingen				
<i>Hogeschool van Amsterdam</i>	Combinatiefunctionaris School&Sport	Ontwikkeling advisering aan scholen voor bewegingsprogramma's voor kinderen met overgewicht en bewegingsarmoede	7 bijeenkomsten	Signaleren verhoogde risico's; ontwikkelen interventies actieve leefstijl voor kinderen; samenwerken, onderhandelen met schoolleiding.
<i>Hogescholen Utrecht, Rotterdam, Arnhem en Nijmegen, Groningen, Eindhoven</i>	Leefstijladviseur in de Beweegkuur (i.s.m. het NISB)	Per 1-1-2011 is de Beweegkuur opgenomen in basispakket zorgverzekering. De opleiding is bedoeld voor voor paramedici; in 2010 bekostigd door het NISB.	4-5 dagen	De Beweegkuur is een gecombineerde leefstijlinterventie voor mensen met verhoogde gezondheidsrisico's (diabetes, overgewicht). Thema's: Introductie beweegkuur; pathofysiologie en voeding; de intake; het beweegplan; multidisciplinaire samenwerking en de sociale kaart; motiverende gespreksvoering
<i>Hogeschool Arnhem/Nijmegen</i>	Meerdere kortdurende modules op het terrein van gezonde leefstijlbevordering		0,5 – 2 dagen	Basistraining tot leefstijlcoach (10 uur) Begeleider Actieve Leefstijl (15 uur) Manager Actieve leefstijl (21 uur) Introductie adviseur integraal gezondheidsmanagement (18 uur) Integraal gezondheidsmanagement (8 dagen) i.s.m. NIGZ
Post-academische instellingen				
<i>NSPOH, Amsterdam</i>	Master of Public Health	Post-Master voor beleidsadviseurs, leidinggevendenden, programma-managers. Vooral gericht op brede praktische competenties in het kader van sturing geven aan relatie onderzoek, praktijk en beleid	3 jaar, deeltijd	Vier hoofd-trajecten: Veranderen en implementeren in de Public Health; Strategisch opereren in de Public Health; Verbinden van kennis en beleid in de Public Health; Leiderschap en sturen in de Public Health. Kernmodulen: Visie op public health en actuele ontwikkelen Module Action Learning
<i>Universiteit van Maastricht</i>	MA Public Health for Professionals	Opleiding voor professionals in de (publieke) gezondheidszorg met accent op verdieping van onderzoek	1 jaar	Thema's o.m.: inleiding in de public health; relatie ziekte, gezondheid en maatschappij; gezondheidsbeleid; planning van interventies gezondheidsvoorlichting en -bevordering

<i>Erasmus Universiteit Rotterdam</i>	Leergang Publieke Gezondheid (Centrum voor Management en Development in de zorg)	Leergang voor ervaren professionals in de public health (beleidsmakers, aankomende bestuurders). Focus op "bruggen bouwen in de praktijk	1 jaar, 12 contactdagen	Modulen: Omgaan met ongetemde problemen in de public health; Interdisciplinair samenwerken: leren van wat werkt; Leren van verschillen: lokaal, nationaal en Europees beleid; Public Health tussen wetenschap, politiek en maatschappij; Leiderschap in public health
<i>Erasmus Universiteit Rotterdam</i>	MSc in Health Sciences (NIHES)	Onderzoeks post-Master voor wetenschappelijk onderzoekers	1 jaar fulltime; 2 jaar partime	Modulen o.a. Public Health Research:1) Analysis of Population Health; 2) Analysis of Determinants; 3) Intervention Development and Evaluation
<i>NSPOH Amsterdam</i>	Post-academische bij- en nascholing voor professionals in de public health met open inschrijving en incompany. Ook voor HBO-ers met vergelijkbaar denken werkkader.	Kortdurende bijscholing op snijvlak van beleid, onderzoek en praktijk. Gericht op verbreden, verdiepen, vergroten van kennis en handelingsvaardigheid	1 tot 3 daagse scholingsprogramma's	Aanbod 2010: Klant, kwaliteit en organisatie; Ondernemerschap en marktwerking in de Public Health; Preventie en Curatie sluiten aan; Veranderen, samenwerken en procesmanagement; Doelgroep participatie; Gezondheidsbevordering: strategieën en interventies; Over gewicht; Gezondheid en sociale achterstand; Lokaal en integraal gezondheidsbeleid; Werken aan een gezonde wijk; Adviesvaardigheden: doelgericht adviseren in de public health; Begeleiden van gedragsverandering: motiverende gespreksvoering; Collegiale consultatie; Lobbyen en netwerken; Professioneel presenteren; Professionele effectiviteit; Projectmanagement; Schrijfvaardigheid en argumentatie; Time management; Weerstand begrijpen en ombuigen
<i>Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam</i>	Master of Public Health	Internationale Master in samenwerking met de Vrije Universiteit, Amsterdam	1 jaar	Intensief master-programma gericht op brede kennis en vaardigheden op het terrein van public health (determinanten van gezondheid; gezondheidsbeleid en –management; gezondheidszorgonderzoek; strategieën voor preventie van infectieziekten en gezondheidsbevordering (met veel aandacht voor HIV/AIDS)
Thema-instellingen				
<i>NIGZ Woerden</i>	Bij- en nascholing voor gezondheidsbevorderaars; open	Kortdurende scholing voor gezondheidsbevorderaars	0,5 tot 3 dagen	Aanbod: Het Referentiekader als auditinstrument; Introductie in de

	inschrijving en incompany			gezondheidsbevordering en preventie; Introductieworkshop Gezonde School; Masterclass Gezonde School; Masterclass Gemeentelijk integraal gezondheidsbeleid; Training Krachtvoer; Verbeter uw project met Preffi 2.0; Workshop Empowerment Kwaliteits Instrument; Hoe vindt een goed product zijn weg naar de praktijk; Principes van implementeren; Interactie bij groepsvoorlichting; PORIMA anti-pest methode; Projectmatig werken; Schrijven in eenvoudig Nederlands.
<i>NISB, Bennekom</i>	NISB biedt maatwerk (trainingen, werkwijzen, instrumenten voor bestrijding overgewicht en bewegingsarmoede) op het gebied van sport en bewegen. Deze dienstverlening richt zich op de volgende thema's: Vitale werknemer; Lokaal Sportbeleid; Opleiding en training in beweegprogramma's; Fitproducten.	I.s.m. met vijf hogescholen de scholing Leestijladviseur in de Beweegkuur (4-5 dagen) voor paramedici. Voorts enkele kortdurende bijscholings modules	2-5 dagen	Training Bewegkriebels voor 0-4 jarigen voor professionals die met jonge kinderen werken; Training Beweegplezier voor 4-12 jarigen door professionals
<i>Pharos, Utrecht</i>	Kenniscentrum dat gespecialiseerd is op het gebied van <ul style="list-style-type: none"> • de gezondheid(sbevordering) van migranten en vluchtelingen; • de toegankelijkheid en de aansluiting en kwaliteit van zorg voor deze groepen; • interculturalisatie van de zorg. 	Training, advies en begeleiding professionals en organisaties in zorg- en dienstverlening die werken aan gezondheidsbevordering van vluchtelingen en nieuwkomers, waaronder GGD'en, GGZ-instellingen, ziekenhuizen, opleidingsinstellingen, maatschappelijke dienstverlening en beroepsorganisaties	1-3 dagen	Aanbod: Basistraining werken aan interculturele communicatie competenties; Verdiepingstraining interculturele communicatie en conflictpreventie; Workshop interactie en intercultureel; In gesprek met migrantenouders Basistraining preventie meisjesbesnijdenis; Ziektebeleving en presentatie in andere culturen; Behandeling van asielzoekers en vluchtelingen; Somatiseren en onbegrepen lichamelijke klachten; Emotionele betrokkenheid en machteloosheid
<i>Rutgers Nissogroep, Utrecht</i>	Kenniscentrum seksualiteit, ondersteunt professionals in hun werk rondom	Scholing en ondersteuning voor professionals in onderwijs, welzijn,	1-2 dagen	Genderspecifieke aandacht in hiv-preventie gericht op etnische minderheden; Liefdesloket: seksuele

	seksualiteit. (Onderzoek; ont-wikkelen voorlichtingsprogramma's)	voorlichting en preventie.		gezondheidsbevordering van allochtone groepen; Girls' Talk, groepsconsultings programma voor meiden; Boys & Girls & Seks:Workshop voor docenten en jongerenwerkers over seksuele vorming aan jongens en meisjes van 12-16 jaar. (Met) Jongeren in gesprek: cursus voor professionals uit jongerenwerk en onderwijs om meningsvorming van en communicatie tussen jongeren over relaties en seksualiteit te stimuleren; In gesprek met ouders: voor professionals die ouders ondersteunen bij seksuele opvoeding; Bespreekbaar maken van seksualiteit: voor professionals werkzaam in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking http://www.rutgersnissogroep.nl/productenendiensten/training-en-workshops/bespreekbaar-maken-van-seksualiteit
<i>Stivoro, Den Haag</i>	Ondersteuning bij beleid gemeenten en scholing professionals (huisartsen, praktijkondersteuners, verloskundigen, leerkrachten; Voorlichters bij GGD-en, preventiewerkers) over tabaks-preventie	Scholing voor professionals	1-5 dagen	STIMEDIC (v/h C-MIS, H-MIS en L-MIS-training): patiënten begeleiden volgens stappen plan bij stoppen met roken; STIMEDIC Intensief (Motiverende Gespreksvoering) voor artsen en verpleegkundigen bij een poli of op een verpleegkundige afdeling, voor wijkverpleegkundigen in de thuiszorg of praktijkondersteuners en huisartsen; E-learning programma over de behandeling van tabaksverslaving voor longartsen en huisartsen; Stappenplan van de V-MIS binnen de verloskundigenpraktijk; Het protocol van de 'Persoonlijke Coaching - bij stoppen met roken' uit te voeren; Groepstraining 'Pakje Kans - samen stoppen met roken' uit te voeren; Rookvrij opgroeien (JGZ en Kraamzorg); Training 'Word wijzer over roken', gericht op migranten; Scholing Handleiding voor Tabakspreventie in het lokaal

				gezondheidsbeleid (voor gemeenten en GGD'en)
<i>Stichting Consument en Veiligheid, Amsterdam</i>	Ondersteuningsinstituut, gericht op het verbeteren van veiligheid door het verminderen van het aantal ernstige ongevallen. In privésituaties, op het werk, in de zorg, in het onderwijs, tijdens het sporten en in het verkeer.	Scholing voor professionals in het kader van (kinder)veiligheid en valpreventie	0,5-2 dagen	Interculturele veiligheidsvoorlichting voor professionals in de jgz 0-4 jaar; Training veiligheidskaarten Veilig Groot worden (alleen incompany); Training gebruik veiligheidskaarten; Train-de-trainer workshop Veiligheidsadviseur voor GGD-professionals; Training voor GGD-medewerkers in het kader van valpreventie ouderen; Train-de-trainer workshop Groepsvoorlichting voor professionals voorkomen van valongevallen in en om het huis; Training Projectcoördinatoren blijf staan!, voor medewerkers verzorgingshuizen; Training Veiligheidsadviseur; Training voor vrijwilligers i.v.m. huisbezoeken 65+_ i.v.m. veiligheid in en om het huis (ongevallen voorkomen)
<i>Soa Aids Nederland</i>	Expertisecentrum, gericht op het tegengaan van de verspreiding van hiv en andere soa. (Bevorderen van de kwaliteit van de soa- en aidsbestrijding; ondersteuning van mensen met hiv en soa; informatievoorziening hiv, soa, seksuele gezondheid; ontwikkelen van voorlichtingscampagnes en lespakketten; het ijveren voor een maatschappelijk en politiek klimaat voor de activiteiten.	Scholing voor GGD-artsen, huisartsen, sociaal verpleegkundigen, verpleegkundig consulenten hiv/aids, docenten, jongerenwerkers en andere professionals in zorg en welzijn over de preventie van soa en hiv/aids	2-6 dagen	Motiverende gespreksvoering in de soa en hivbestrijding; Training seksuologische hulpverlening bij mensen met hiv; Curatieve Soabestrijding (voor o.m. GGD-artsen) i.s.m. de NSPOH; Seksuele gezondheid; Medische theorie over SOA; Reach Out! Soa gezondheidsbevordering, preventie en doelgroepgericht werken; E-learning voor huisartsen PIN-SOA consult; Huisartsen Adviesgroep Seksuele Gezondheid; Kitchen Tea Parties; ASERAG; Veilig vrijen en seks; Lang Leve de Liefde; Loverboys; Gezond en sterk sekswerk; Let's Talk about Sex; Out-reach work; Occupational health & safety.
<i>Trimbos-instituut, Utrecht</i>	Diverse nascholingsactiviteiten	Landelijk Steunpunt Preventie (LSP) biedt scholing aan voor ggz-preventiewerkers en andere professionals, o.,a. van GGD'en	1-2 dagen	Training Preventieve Ondersteuning Mantelzorg (POM); Instructie Verantwoord Alcohol schenken; Training Zicht op evenwicht; Train-de-trainer Barcoe; Moeder en baby training; Training psychoeducatie voor familie van mensen met schizofrenie; Training Goed gastheerschap coffeeshoppersoneel; Train-de-trainer Geen paniek

3 Resultaten analyse

Uit de inventarisatie blijkt dat de huidige initiële opleidingen van universiteiten en hogescholen erop gericht zijn om gezondheidsbevorderaars vakinhoudelijk en vakmethodisch goed toe te rusten, gebaseerd op de geïdentificeerde kennis- en vaardigheidsdomeinen.

De vraag is of het opleidingsaanbod daarmee afdoende aansluit bij de veranderende rol, positie en context van de GB/P-professional (paragraaf 1.3). Deze veranderingen worden door de NVPG geduid met een aantal opgaven oftewel uitdagingen voor GB/P-professionals:

- het betrekken van meerdere lokale partners;
- het versterken van integraal gezondheidsbeleid;
- het verbinden van preventie en curatie;
- het aansturen van verander/implementatieprocessen;
- het opereren in een politiek-bestuurlijk krachtenveld;
- het zakelijk opereren;
- het realiseren van structurele verankering en
- het adviseren op het brede terrein van de public health.

Aanvullend zijn er inzichten uit een eerste verkenning van het RIVM/CGL over de positie en relevante competenties voor GB/P. Specialisten gezondheidsbevordering functioneren geleidelijk als (lokale)adviseur gezondheidsbevordering, en in een coördinerende en regisserende functie, waarvoor brede, meer generieke competenties nodig zijn, zoals:

- kunnen hanteren van de planmatige GB/P (onderzoek, beleidadvisering/bepaling; procesbegeleiding integrale aanpak en realisatie van interventies en maatregelen);
- in staat zijn samenwerkingsverbanden aan te gaan en vanuit deze samenwerkingsverbanden gezondheidswinst te realiseren;
- (erkende) interventies effectief kunnen inzetten, d.w.z. in de juiste context, op het juiste moment, in de juiste samenhang en met oog voor evaluatie;
- lokale invulling kunnen geven aan landelijke leefstijlprogramma's;
- kennis hebben en gebruik maken van kwaliteitsinstrumenten (o.a. Refka; Preffi);
- kunnen inspelen op verandering in wetgeving, politieke context, landelijke en lokale initiatieven.

Er is in enkele initiële universitaire en hogere beroeps opleidingen wel geleidelijk meer aandacht voor deze meer generieke aspecten en competenties in het werk van de gezondheidsbevordering. Integraal werken, multidisciplinaire samenwerking, community benadering zijn onderdeel van deze opleidingsprogramma's. Ook is er bij enkele opleidingen gerichte aandacht voor relevante generieke bekwaamheden, zoals samenwerken met partner instellingen, (beleids)advisering en veranderkundige vaardigheden. Deze initiatieven sluiten daarmee wel wat meer aan op de ontwikkelingen in de rol, positie en context van GB/P-professionals. Echter, de nadruk in de opleidingen ligt toch vooral op de vakinhoudelijke en vakmethodische kant.

In het post-initiële opleidingsaanbod zijn het vooral de NSPOH en het NIGZ die hun aanbod zoveel mogelijk proberen af te leiden uit de veranderende context en veranderende functie-uitoefening van GB/P-professionals. De thema-instellingen concentreren zich vooral op het trainen en scholen van intermediaire doelgroepen in de (preventieve) gezondheidszorg.

4 Conclusies

4.1 Vraagstellingen

De onderhavige inventarisatie en analyse is uitgevoerd om een antwoord te geven op de volgende vragen:

1. Wat is het huidige aanbod opleiding en training GB/P?
2. Op welke competenties is dit aanbod gericht?
3. In hoeverre sluit het aanbod aan op ontwikkelingen in het veld van GB/P?
4. Welke witte vlekken zijn er in het aanbod?

4.2 Karakterisering opleidingsaanbod

Grosso modo kan worden geconstateerd dat GB/P in brede zin in een substantieel aantal HBO- en universitaire opleidingen is opgenomen. De inventarisatie laat wel een divers, betrekkelijk versnipperd beeld zien van opleiding en training. Dat reflecteert ook de diversiteit in het werkveld, waaraan in de inleiding van dit rapport al is verwezen.

HBO-opleidingen

Er is (nog) geen algemene HBO-opleiding op het terrein van GB/P. Initiële HBO-opleidingen leiden op tot specialisten met kennis van preventie en leefstijladvisering op het terrein van bewegen en gezondheid of voeding en gezondheid. Het zijn beroepsopleidingen voor uitvoerende, (beleidsondersteunende) advisering en managementfuncties bij sport en beweging bij bijvoorbeeld bedrijven, zorginstellingen, sportserviceorganisatie en overheden. De minors/majors op het terrein van leefstijladvisering in de Bachelors programma's sluiten aan bij het beleid van de overheid dat is gericht op overgewicht en bewegen in relatie tot de preventie van chronische aandoeningen (diabetes, hart- en vaatziekten). Het post-HBO-aanbod van hogeschole sluit hier ook op aan. Deze initiatieven worden versterkt sinds preventie door zorgverzekeraars in de basisverzekering en aanvullende verzekering is opgenomen (Stoppen met roken en naar verwachting op termijn ook De Beweegkuur).

Universitaire opleidingen

Initiële universitaire opleidingen leggen de nadruk op research & development en op het opleiden van specialisten GB/P die wetenschappelijk goed toegerust zijn. Er zijn universiteiten die generieke specialisaties GB/P aanbieden en universiteiten die specifieke specialisaties/modulen aanbieden, gerelateerd aan preventie in relatie tot bewegen en gezondheid en aan preventie in relatie tot voeding en gezondheid.

Post-initiële opleiding

In het post-academische aanbod zijn verscheidene professionele (Post-)Masters-programma's, die niet GB/P-specifiek zijn (brede public health opleiding), maar wel relevant voor functionarissen GB/P.

De kortdurende bij- en nascholing beslaat een breed spectrum, dat zowel voor uitvoerende gezondheidsbevorderaars, adviseurs gezondheidsbevordering, beleidsmedewerkers en management gezondheidsbevordering is bedoeld.

4.3 Opleidingsaanbod en competenties

Zowel de initiële HBO- en universitaire opleidingen leiden vooral op in vakinhoudelijke en vakmethodische competenties. De opleidingsprogramma's zijn gebaseerd op de kennisdomeinen, die gerelateerd zijn aan de klassieke planningsmodellen voor gezondheidseducatie en gezondheidsbevordering, zoals het Precede-Proceed model en Intervention Mapping.

Binnen de universitaire opleidingen gaat het dan vooral om het aanleren van academische competenties (onderzoek in de verschillende kennisdomeinen) en bij de hogere beroepsopleidingen betreft het vooral beroepsvaardigheden met de nadruk op het (adviseren over het) ontwikkelen, uitvoeren en implementeren van leefstijlinterventies. In beginsel is dus wel sprake van consistentie in de vakinhoudelijke en vakmethodische opleidingen op academisch en hoger beroepsniveau.

De huidige initiële opleidingsprogramma's van hogescholen en universiteiten sluiten daarmee aan bij het NVPGB-beroepsprofiel voor Preventie- en GVO-functionarissen, waarbij de term gvo synoniem is aan gezondheidsbevordering. Het merendeel van de kerntaken van dit profiel appelleert aan de vakinhoudelijke en vakmethodische kennis voor GB/P:

1. Beleid en pleitbezorging
2. Bevorderen van afstemming en samenwerking
3. Bewaken en bevorderen van kwaliteit
4. Ontwikkelen van preventie en GVO-programma's
5. Uitvoering van preventie- en GVO-programma's
6. Evalueren van preventie- en GVO-programma's
7. Implementeren van preventie- en GVO-programma's.

Als de brede definitie van gezondheidsbevordering in aanmerking wordt genomen en de typering over activiteiten in het veld van GB/P (zie paragraaf 1.3), valt op dat er binnen enkele universiteiten en hogescholen gerichte aandacht is voor competenties gericht op breed in te zetten strategieën, zoals wijkgericht werken (communitybenadering) en intersectorale samenwerking. Dat is ook terug te zien in het soort generieke basiscompetenties die worden aangeleerd in het initiële opleidingsaanbod. Behalve vaardigheden, zoals communicatievaardigheden, is er gerichte basisscholing op het terrein van samenwerkingsvaardigheden, projectmanagement, veranderkundige en managementvaardigheden.

In de post-academische opleidingen is er een gering specifiek aanbod op het terrein van gezondheidsbevordering. Wel zijn er enige professionele Post-Masters Public Health van de NSPOH en de Universiteit van Maastricht en andere opleidingsprogramma's, die zich richten op brede competenties in de publieke gezondheidszorg die relevant zijn voor functionarissen in de GB/P.

De post-HBO opleiding en training en de bij- en nascholing van thema-instellingen richten zich vooral op competenties met betrekking tot de uitvoering c.q. advisering van leefstijlgerichte programma's.

4.4 **Ontwikkelingen in rol, positie en context GB/P**

De conclusie is gerechtvaardigd dat de initiële opleidingen (nog) te weinig rekening houden met de ontwikkelingen in rol, positie en wenselijke competenties zoals beschreven in paragraaf 1.2 en in hoofdstuk 3.

De vakinhoudelijke en vakmethodische opleiding in GB/P domineren in de initiële universitaire en hogere beroepsopleidingen. In enkele universitaire opleidingen is aandacht voor de meer generieke aspecten en vaardigheden, in relatie tot de ontwikkelingen in de functie-uitoefening, positie en context GB/P. Het is wenselijk dat deze generieke aspecten en vaardigheden in opleidingsprogramma's worden versterkt.

Enkele nascholingsinstituten (NSPOH en NIGZ) proberen hun aanbod zoveel mogelijk af te leiden van de veranderende context en veranderende functie-uitoefening van GB/P-professionals. Echter, ook voor deze scholing geldt dat deze dient te worden versterkt om nog beter aansluiting te vinden bij de ontwikkelingen in het werkveld.

4.5 **Witte vlekken in het opleidingsaanbod**

Witte vlekken in het aanbod houden verband met de rol van de specialist GB/P, die geleidelijk verandert in die van lokale (beleids)adviseur, met coördinerende en regisserende taken in het kader van lokaal beleid en uitvoering GB/P. Deze rolwijziging vindt plaats in de hiervoor aangegeven veranderende context en inherent daaraan nieuwe opgaven en uitdagingen.

Afgeleid van de uitdagingen die de NVPG beschrijft en de signalering van het RIVM/CGL over de veranderende rol van GB/P-professionals, is in de initiële opleiding aandacht wenselijk voor brede competenties als:

- beleidsadvisering in GB/P;
- verander- en procesmanagement in het kader van integraal werken en versterken samenwerking preventie en curatie;
- strategisch handelen in een politiek-bestuurlijke context;
- regisseren en coördineren in gezondheidsbevordering;
- adviseren over onderbouwde interventies.

Mede in het licht van het preventiebeleid van de overheid en de versterking daarvan, als ook in samenhang met de beschreven veranderingen, valt te overwegen om een hoge beroepsopleiding te entameren, die zich specifiek richt op deze brede competenties.

Enkele post-initiële (opleidings)instituten zoals de NSPOH en het NIGZ, spelen in hun bij- en nascholing al meer in op de ontwikkelingen in het veld met scholing voor huidige professionals over beleid en uitvoering van de publieke gezondheidszorg en scholing over generieke competenties (zoals beleidsadvisering; verander- en procesmanagement). Maar zoals eerder aangegeven, deze insteek dient te worden versterkt. Systematisch overleg, samenwerking en taakverdeling tussen de partners in het werkveld (RIVM/CGL, NVPG en branche-organisaties) zijn hiertoe noodzakelijk.

Daarnaast ontbreken in het reguliere bij- en nascholingsaanbod andere ondersteunende vormen van leren. Van belang is te onderstrepen dat de veranderende rol van de specialisten gezondheidsbevordering niet uitsluitend versterkt kan worden met klassieke cursorische scholing (die overigens wel noodzakelijk is). Optimaliseren van de functie-uitoefening kan aanvullend worden gestimuleerd door het faciliteren van nieuwe vormen van professionalisering, zoals het stimuleren van lerende netwerken op regionaal niveau, intervisie en intercollegiale consultatie.

5 Aanbevelingen

Uit de gepresenteerde analyse en conclusies worden de volgende aanbevelingen afgeleid. In de eerste plaats betreft dit de (ondersteuning van de) vernieuwing van het beroepsprofiel GB/P (NVPG, 1999). De reden hiervoor is evident: de actuele ontwikkelingen in rol, positie en context van GB/P-professionals vereist dit, mede in relatie tot opleiding en training. In de tweede plaats wordt ervoor gepleit om de praktijk van de functie-uitoefening GB/P beter in kaart te brengen, gerelateerd aan het personeelsbeleid van instellingen en inherente opleiding en training. Verder worden aanbevelingen gedaan voor scholing in initiële en post-initiële opleidingen met betrekking tot de veranderende rol, positie en context van GB/P-professionals. Ten slotte worden aanbevelingen geformuleerd voor de rol van het RIVM/CGL in een verdere afstemming en samenwerking met opleidingsinstellingen.

5.1 Vernieuwing beroepsprofiel GB/P

Gezondheidsbevordering is een functie in de gezondheidszorg, waarvoor specialisten worden opgeleid die in diverse sectoren en settings werken aan gezondheidsbevordering. Idealiter gaat opleiding en training voor een functie uit van een competentieprofiel. Een competentieprofiel is gebaseerd op een uitwerking van kritische beroepsactiviteiten waarvan afgeleid de vereiste kennis, vaardigheden en attitude beschreven worden. Zoals gezegd kenmerkt de gezondheidsbevordering zich door diversiteit. Om hieraan recht te doen is het wenselijk differentiatie aan te brengen in competentieprofielen.

Het huidige beroepsprofiel GB/P dient te worden geactualiseerd (NVPG, 1999). Het is wenselijk de ontwikkelingen en uitdagingen die zich aandienen en door de NVPG zijn vastgelegd in de genoemde acht opgaven, te vertalen in meerdere competentieprofielen. Dat is onder meer van belang voor het formuleren, sturen en borgen van het (personeels)beleid en de kwaliteitseisen voor GB/P. Te denken valt aan een indeling in profielen voor onderzoekers gezondheidsbevordering, beleidsadviseurs gezondheidsbevordering, implementatieadviseurs (gericht op de –lokale- invoering van erkende interventies), en leefstijladviseurs (gericht op de uitvoering en begeleiding van leefstijlprogramma's). Deze indeling weerspiegelt de diversiteit in de functie-uitoefening in het werkveld. Ook een tweedeling van competentieprofielen is denkbaar, waarbij gedifferentieerd wordt naar een uitvoerende professional en een professional die regisseert en coördineert (de zogenoemde sociaal-entrepreneur). Voor welke indeling in competentieprofielen dan ook gekozen wordt, ze bieden de noodzakelijke handvatten en sturing voor gerichte initiële en post-initiële opleiding en training.

5.2 Personeelsbeleid in veldorganisaties

In het werkveld zelf zijn al wel functieniveaus beschreven op het terrein van gezondheidsbevordering. Bij GGD'en, instellingen voor geestelijke gezondheidszorg/verslavingszorg, thuiszorg en thema-instellingen wordt grosso modo onderscheid gemaakt in een managementfunctie/beleidsfunctie, coördinerende/regisserende en uitvoerende functies. (NVPG, 2004, 2005, 2006).

Onduidelijk is in welke mate er sprake is van gericht personeelsontwikkelings- en loopbaanbeleid, dat wil zeggen een gericht beleid voor junior, medior en senior functies gezondheidsbevordering en een daarmee samenhangend ontwikkelings- en scholingsbeleid. Het is wenselijk onderzoek te doen naar actuele functie- en

taakomschrijvingen GB/P om inzicht te krijgen in de competenties die in de praktijk worden gevraagd. Dit biedt ook de bij- en nascholingsinstituten informatie op basis waarvan zij hun aanbod kunnen verdiepen en verbreden.

5.3 Initiële opleiding en bij- en nascholing

Voor de initiële opleidingen wordt aanbevolen om in hun opleidingsprogramma's aandacht te besteden aan de ontwikkelingen in het werkveld. Meer aandacht is wenselijk voor competenties/basisvaardigheden gericht op:

- beleidsadvisering in GB/P;
- verander- en procesmanagement in het kader van integraal werken en versterken preventie en curatie;
- strategisch handelen in een politiek-bestuurlijke context;
- regie en coördinatie in gezondheidsbevordering;
- adviseren over onderbouwde interventies.

Mede in het licht van het preventiebeleid van de overheid en de versterking daarvan, als ook in samenhang met de beschreven veranderingen, valt te overwegen om een hogere beroepsopleiding te entameren, die zich specifiek richt op deze brede competenties.

Het verdient aanbeveling voor de huidige groep professionals om enkele specifieke leergangen te ontwikkelen die verdiepende kennis en vaardigheden bijbrengt die nodig zijn om in het veranderende veld effectief te kunnen functioneren. Gegeven de hiervoor beschreven veranderende rol van specialisten GB/P en de veranderende context zijn dezelfde onderwerpen aan de orde als bij de initiële opleidingen:

- beleidsadvisering in GB/P;
- verander- en procesmanagement in het kader van integraal werken en versterken preventie en curatie;
- strategisch handelen in een politiek-bestuurlijke context;
- regie en coördinatie in gezondheidsbevordering;
- adviseren over onderbouwde interventies.

5.4 Ondersteunende vormen van leren

Cursorisch onderwijs is noodzakelijk, maar niet voldoende. De dynamiek in het werkveld maakt het nodig dat huidige specialisten in de gelegenheid worden gesteld doelgericht van elkaar te leren in hun veranderende rol, positie en context. Het faciliteren van andere vormen van professionalisering, zoals het stimuleren van lerende netwerken op regionaal niveau, intervisie en intercollegiale consultatie, is wenselijk. Deze aanbeveling wordt bevestigd door resultaten van focusgroepinterviews die het RIVM/CGL hield met diverse professionals en managers GB/P in het kader van het ondersteuningsprogramma Gezond Leven.

5.5 Afstemming en overzicht opleidingen GB/P

Het verdient aanbeveling dat het overzicht van opleiding en training GB/P wordt besproken met de opleidingsinstituten en vervolgens wordt opgenomen en periodiek geactualiseerd in het digitale Loketgezondleven.nl van het RIVM/CGL. (Toekomstige) professionals kunnen zich aan de hand hiervan oriënteren op het opleidingsaanbod GB/P.

Het is wenselijk dat het RIVM/CGL het initiatief neemt om in samenwerking met de opleidingsinstellingen de afstemming te bevorderen tussen de opleidingsprogramma's enerzijds, en de beschreven ontwikkelingen in rol, positie en context van de specialisten GB/P anderzijds. Op die manier kan naar de toekomst toe worden voorzien in een uitgebalanceerd aanbod gericht op de benodigde mix van kennisdomeinen en vaardigheidsdomeinen voor GB/P.

6 Literatuur

BARTHOLOMEW LK, PARCEL GS, KOK G, & GOTTLIEB NH. (2006). Planning health promotion programs: an intervention mapping approach. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

BIESMA RG. Competences in Public Health. Proefschrift. Maastricht: Universiteit van Maastricht, 2007.

GGD Nederland. Gezondheidsbevordering bij GGD'en. Utrecht: GGD Nederland, 2006.

FRANSEN G, MOLLEMAN G, HEKKINK C EN KEIJSERS J. Hoofdpunten uit het Trendonderzoek 2008 GB/P – Gezondheids-bevorderaars en preventiewerkers en de uitoefening van hun vak. NIGZ/NVPG, Woerden, januari 2009

GREEN LW AND KREUTER, MW (2004). Health Program Planning: an educational and ecological approach. McGraw-Hill

KEIJSERS J. 2008. Op weg naar de toekomst. Van rationele naar relationele gezondheidsbevordering. TSG 86(5), 237-238.

KOK H., MOLLEMAN G., SAAN H., PLOEG M. (2005). Handboek Preffi 2.0, Woerden: NIGZ.

NVPG. Beroepsprofiel preventie en gezondheidsbevordering 2000-2003. Woerden: NVPG, 1999.

NVPG. Functiedifferentiatie gezondheidsbevordering en preventie in de Thuiszorg. NVPG, Woerden. 2004.

NVPG. Preventie bij GGZ en verslavingszorg instellingen. Werkdocument over de kern van de functie en deskundigheidseisen. NVPG, Woerden. 2005.

NVPG. Herijking gezondheidsbevordering bij Landelijke Organisaties voor preventie en gezondheidsbevordering. NVPG: Woerden, 2006.

Offerte Plan van aanpak Bovenregionale Ondersteuning. RIVM/CGL, juni 2009.

OOSTING J EN KEIJSERS J. NVPG koerst op een toekomstbestendige gezondheidsbevordering. Aangeboden voor publicatie.

JONG R DE, KEIJSERS J. 2009. Rolambigüiteit in gezondheidsbevordering hoort bij het werk. TSG 87(6), 251-253.

SAAN H. & HAAS W DE (2005). Gezond effect bevorderen. Woerden: NIGZ.

TNO Kwaliteit van Leven. Quick Scan Opleidingen Gezondheidsbevordering en Preventie. Leiden, 2009.

A Websites opleidingsinstellingen

www.maastrichtuniversity.nl
www.vu.nl
www.studiegids.vu.nl
www.fbw.vu.nl
www.falw.vu.nl
www.ru.nl
www.studiegids.science.ru.nl
www.wur.nl
www.bvg.wur.nl
www.bgm.wur.nl
www.mhs.wur.nl
www.mnh.wur.nl
www.universiteittwente.nl
www.gzw.utwente.nl
www.eur.nl
www.bmg.eur.nl
www.rug.nl
www.inholland.nl
www.fontys.nl
www.hanze.nl
www.han.nl
www.hu.nl
www.hhs.nl
www.hva.nl
www.hsleiden.nl
www.windesheim.nl
www.erasmuscmdz.nl
www.nspoh.nl
www.kit.nl
www.epidm.nl
www.nihes.nl
www.nigz.nl
www.nisb.nl
www.pharos.nl
www.rutgersnisso.nl
www.stivoro.nl
www.veiligheid.nl
www.soaids.nl
www.rinogroep.nl
www.trimbos.nl
www.lvg.nl
www.actiz.nl
www.ggznederland.nl
www.ggdnederland.nl

B Lijst met afkortingen

BA	Bachelor of Arts
BSc	Bachelor of Science
CGL	Centrum Gezond Leven/RIVM
GB/P	Gezondheidsbevordering en preventie
GGD	Gemeenschappelijke Gezondheidsdienst
GGZ	Geestelijke gezondheidszorg
GVO	Gezondheidsvoorlichting en Opvoeding
HBO	Hogere Beroepsopleiding
MA	Master of Arts
MSc	Master of Science
NIGZ	Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie
NISB	Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen
NSPOH	Netherlands School of Public and Occupational Health
NVPG	Nederlandse Vereniging voor Preventie en Gezondheidsbevordering